REGÖLY-SOMOLY
Egy pusztatemplom téglák közt rejlő múltja

Zslebics Judit

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar

Absztrakt
Hazánk területén gyakorta találkozhatunk a pusztában elterülő romokkal, melyek általában egykor egy-egy elpusztult település, vagy kolostor legidőtállóbb épületeiként máig fennmaradtak. Ilyen pusztatemplom látható a 65-ös főút Tamási felé vezető szakaszáról is, a regölyi határban. Az úttól, és a szántóföldektől az előtte húzódó Somoly-patak választja el. A patak neve, és a gótikus templomrom is a középkori Somoly falu egykori helyéről árulkodik. A templomból mára már csak nyugati tornya látszik a felszínen, de a romok tüzetesebb vizsgálata sokat árulhat el a hajdani teljes épületről. Kutatása így főként helyszíni megfigyeléseken alapszik, melyeknek fontos eszköze a kézzel és géppel készített felmérés, és a fotódokumentáció. A vizsgált falakon ma is megtalálható szerkezetnyomok és vakolt felületek feltérképezése és összevetése révén lehetővé válik ezek eredeti funkciójának megismerése, következtethetünk a megismert épületrészek egykori szerepére, használatára.

Kulcsszavak
középkor · pusztatemplom · felmérés · roncsolásmentes falkutatás · keletelés

1. HELYTÖRTÉNET

A középkori *Somoly* Regöly és Tamási vonzáskörzetében helyezkedett el, Tolna vármegyében. Temploma (1. ábra) – közelsége miatt – a regölyi főesperességhez tartozott, de középkori írásos forrás magát az épületet nem említi, így építésének pontos dátuma nem ismert. A falu először *Somogy* néven szerepelt egy 1389-es oklevélben, melyben Zsigmond az Újlakiak birtokába helyezte.[1] Nem sokkal később, 1407-ben már Ozorai Pipo és testvére birtokolta, 1426-os adatok szerint pedig egy része a fehérvári káptalanra szállt *Somogyi*, *Somogi*, vagy *Somogypuszta* néven.[2] Lakosai az 1543-as összeírások szerint a törököktől való félelmükben elmenekültek. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a hódoltsági falvak összeírásaiba csupán 1580 után került be,[3] innentől a simontornyai szandzsák Tamási járásához tartozott.[4] Lakói a települést a XVII. századi háborúk alatt hagyhatták el végleg,[5] így 1690-től az Esterházyak birtokösszeírásaiban már Somoly-pusztaként tűnik fel.[6] A templom 1715 táján romként került először említésre, a területet ekkor Regölyhöz csatolták.[7] Ezek után a XIX. századi források már csak pusztaként említik.[8] A romot az 1960-as években (az államegóvási munkálatok idején),[9] és napjainkban is mezőgazdasági terület övezi.

1 K. Németh András: A somolyi templomrom. In: Gaál Attila (szerk.): *Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve 22.* Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd, 2000. 155–176. 156.

2 Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. 1897. 407.*

3 K. Németh, 156–157.

4 Dávid Géza: Tamási és környéke az oszmán hódítás idején In: Torma István (szerk.): *Tanulmányok Tamási történetéből.* Könnyű László Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény és Tamási Helytörténeti Alapítvány, Tamási 2015, 185–212. 185–189.

5 Gaál Attila – Kőhegyi Mihály: Tolna megye Pesthy Frigyes helynévtárában III. In: Szilágyi Miklós (szerk.): *Szekszárdi Béri Balog Ádám múzeum évkönyve 6–7.*, 1977. 279–360. 296.

6 Szakály Ferenc: Források Tolna megye XVII. századi történetéhez V. In: *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 4–5,* 1975, 259–295. 286.

7 Gaál– Kőhegyi, 296.

8 K. Németh, 158., eredeti forrás: Egyed Antal: *Nemes Tolna Vármegyének Topographiai leírása. Tudományos Gyűjtemény VI.,* Pest, 1828. 19–59. 51.; Fényes Elek: *Magyarország leirása I–II.* Pest 1851 (reprint, Budapest 1984)

9 H. Nándori Klára közlése alapján

2. A ROM KUTATÁSA

2.1. Kutatástörténet

Kutatási célzattal elsőként Rómer Flóris foglalkozott a rommal.[10] Vázlatai és feljegyzései szerint az egykori templomból már 1866-ban is csak közel ugyanannyi látszódhatott, mint napjainkban. (2. ábra) Majdnem száz évvel később, 1963-ban Papp István hívta fel rá a Műemlékvédelmi Hivatal figyelmét.[11] (3. ábra) Ugyanebben az évben Mészáros Gyula ásatását[12] követően államegóvási munkák zajlottak le H. Nándori Klára tervei alapján:[13] sor került a falkorona megerősítésére, és az északkeleti falrész nagymértékű kiegészítésére. Ezek után az OMF műemléki gondozásba vette.[14] 1994-ben Miklós Zsuzsa légi fotókat készített a környékről.[15]

A 90-es évek végén K. Németh András régész az ELTE hallgatói csapatával és Ódor János Gábor vezetésével régészeti feltárást végzett, mely során megtalálták a nyolcszög három oldalával záródó szentélyfalat, a templomhajó északnyugati pillérének csonkját, valamint a szentély körül tizenkét középkori sírt.[16] A munkálatok kapcsán a templomról számítógépes és kézzel rajzolt tömegmodell is készült.[17] Az ekkori ásatásból és kutatásból született tanulmány, valamint az államegóvást megelőző, helyszíni állapotokkal foglalkozó jelentéseken kívül a templomról nem ismert más, szakmai szempontból releváns írásos forrás. Kutatásom során kísérletet tettem a rom, Somoly falu, valamint a tágabban értelmezett környék történetéről szóló adatok összegyűjtésére, elsődleges forrásként pedig a romot tekintettem, amelynek helyszíni vizsgálata és felméréssel végzett elemzése további értékes adatokkal szolgál az egykori épületre vonatkozóan.

10 Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár. (WMMM Rég. Ad.) ltsz. 611-2000., 2000

11 Papp István*: A tamási járás évszázadai,* Szerk. Torma István. Tamási 2000. 167–168.

12 Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, 98-73. A jelentés szerint a kiásott edénytöredékeket XIV-XV. századinak állapítja meg, ugyanakkor talált római és kora bronzkori darabokat is. A domb körüli kutatás során középkori temetkezés nyomait, és paticsomladékos, kerámiatöredékes részeket figyelt meg, ebből kemencés lakóházak egykori meglétére következtet. Kincskeresők bolygatásáról is beszámol.

13 Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, ltsz. 98-73., 1973

14 Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, ltsz. 98-73., 1973

15 K. Németh, *A somolyi templomrom*, 158.

16 K. Németh, *A somolyi templomrom*, 160.; Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, ltsz. 611-2000., 2000

17 Gulyás Róbert és Rácz Miklós munkái

01 A somolyi templomrom

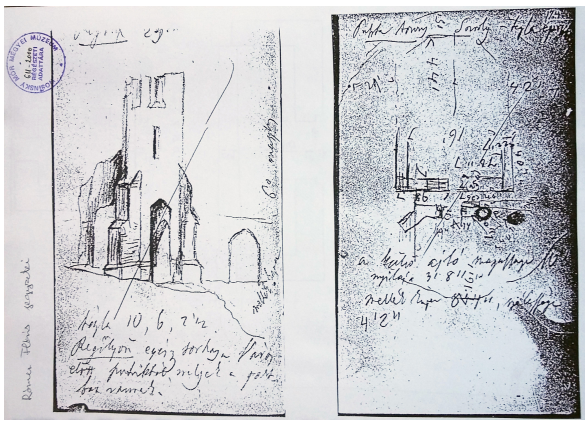

02 Rómer Flóris jegyzetei a romról, 1866

03 A rom állapota közvetlenül az állagmegóvás (1963) előtt

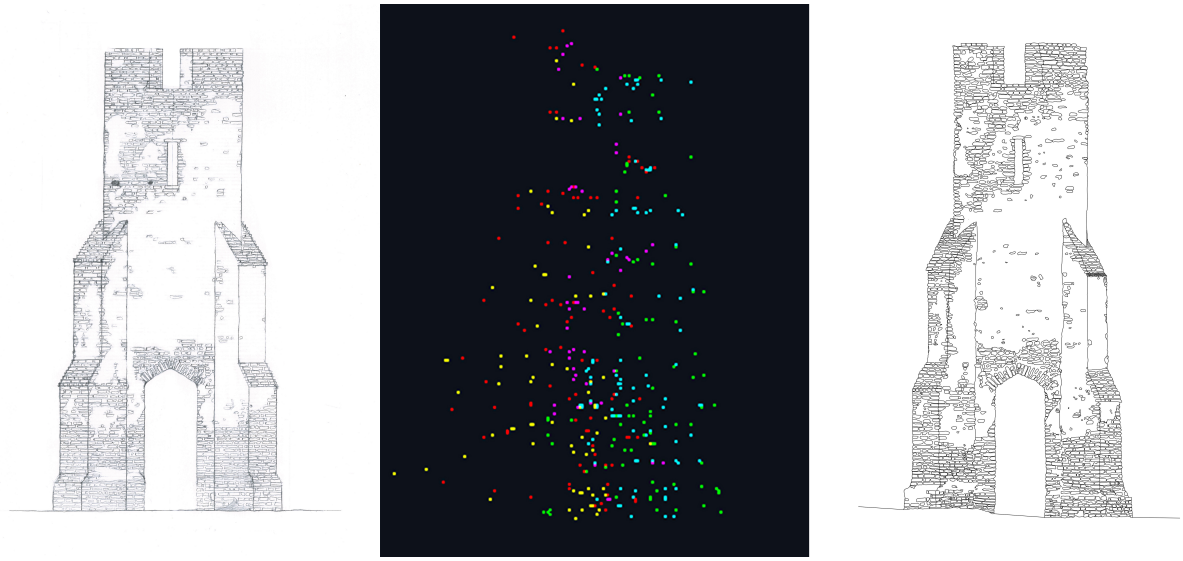

04 Kézzel készített rajz, pontfelhő, CAD-rajz

2.2. Alkalmazott kutatási módszerek

A kutatás során célom volt a lehetőségeimhez mérten minél részletesebb, többféle szempontot figyelembe vevő vizsgálat. (4. ábra) Helyszíni látogatásaim során a fotódokumentáció mellett kézi felmérést végeztem: 1:50-es léptékű rajzaimon rögzítettem téglánként a falazat jelenlegi állapotát, felépítését. A hagyományos fotók mellett széles látószögű légi felvételek is készültek. Emellett a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék lehetőséget biztosított lézeres mérőállomással segített felmérésre. A mérőállomással 399 pontot mértünk be a rom egészén. A ponthalmaz alapján készítettem el felmérési manuáléim CAD-programban rajzolt digitális változatát. Ekképpen a műszeres mérés 1 cm-en belüli pontosságának köszönhetően megjeleníthetővé vált a rom valós geometriája minden deformitásaival együtt.[18]

A helyszínen készült, majd CAD-programban feldolgozott dokumentáció az alakhű felmérés szabályait követi.[19] A felmérés így egy komplex épületkutatási folyamat (Bauforschung) szerves része,[20] a rajzokon a több kutatási megközelítésből is származó információk rögzülnek, ezáltal egységes, összetett rendszert alkotnak, és további kutatások alapjául szolgálnak. A helyszíni rajzok alapja a szemrevételezés, mely során roncsolás nélkül is értékes adatokhoz juthatunk. A rajzolás, és a fotók elemzése során újabb és újabb részletek kerültek előtérbe. Értelmezésük és a köztük lévő összefüggések felkutatása segíti a rom jelenlegi állapotának és múltjának feltárását.

18 Az alkalmazott módszerről ld.: Daragó László: *Románkori templomok Burgundiában. Műemléki felmérések a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén, 2008–2014.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2015. 6–8.

19 Az adatokat az épülettől független vonatkoztatási rendszerben rögzítjük, mellyel így a felmérés függetlenedik bárminemű geometriai szabályszerűségtől. Halmos Balázs – Marótzy Katalin: *Műemlék, rajz, kutatás.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2015. 10.; Halmos Balázs – Marótzy Katalin: Az alakhű felmérés módszerének adaptációi. *Architectura Hungariae* 10. évf. (2011) 2. sz. <http://arch.eptort.bme.hu/arch_old/hu/fooldal?id=26> [megtekintve: 2018. december 12.]; Daragó, 6–8.

20 Az alkalmazott módszerről ld.: Krähling János – Fekete J. Csaba – Halmos Balázs: A fertődi Marionettszínház új értelmezése – az épületkutatás („Bauforschung") és alakhű felmérés mint kutatási módszer alkalmazásával. *Építés – Építészettudomány* 34. évf. (2006) 1-2. sz. 5–55. 7–8.

3. A TEMPLOM VIZSGÁLATA

3.1. Keletelés

Az ásatási eredmények szerint a szentély tájolása északkelet-délnyugati irányban 75°.[21] Guzsik Tamás életművének jelentős részét képezték a keletelés kérdéskörét illető kutatásai.[22] A templomok kelet felé tájolása összetett szimbolikai jelentőséggel bír. Aquinói Szent Tamás szerint a felkelő nap, és ekképpen a keletelés a keresztény jelképrendszerben többféleképpen jelenik meg: egyrészt Krisztus szimbólumaként, másrészt a Paradicsomot jelképező Mennyei Jeruzsálem is keleten van.[23] A liturgiában is fontos szerepe van ennek az irányultságnak, amely az építészetben is megmutatkozik, így a szentély pontos, kelet felé való kitűzésének fontos szerepe volt. Ez az irány azonban a legtöbb esetben eltér a csillagászati kelettől, hiszen egy adott területen a napkelte szögét (és idejét) befolyásolja a földrajzi fekvés, a terepviszonyok valamint az időpont, hiszen a valós napkelte iránya a napok előrehaladtával változik. Guzsik közel ezer templom vizsgálata alapján többféle módszert különböztetett meg a templomkitűzés időszakának megválasztására.[24] Ezek közül a legjellemzőbbek a napéjegyenlőségi napra, húsvétra vagy a védőszent napjára való keletelések.[25] A somolyi templomrom esetében ezen összefüggéseket felhasználva sajnos pontos adatokat nem kaphatunk, mivel védőszentje, és építésének ideje sem ismert. Pontos csillagászati és földrajzi adatok alapján viszont több évszázadra visszatekintve is pár napra pontosan meg lehet állapítani,[26] hogy a területen mikor kelt fel a nap az északi iránytól számítva 75°-os szögben. A templom építésének idejét a korábbi kutatások alapján a 14. századtól a 15. század végéig képzelhetjük el.[27] A csillagászati adatok alapján a kitűzés időpontja 1300 és 1400 között április 7–8 vagy augusztus 20–21, míg 1400 és 1500 között április 5–7 vagy augusztus 19–20-a körül lehetett. A védőszent kilétét, illetve a keletelés módjának megállapítását illetően persze ezek tudatában is csak találgatásokba bocsátkozhatunk, amelyek pontosításához további kutatásokra lenne szükség.

3.2. Anyagvizsgálat

Kutatásom fontos részét képezte az épületet alkotó elemek anyagának vizsgálata.[28] Szinte mindenhol jól megkülönböztethető az eredeti, és az állagmegóvás során kisméretű téglával, és cementhabarccsal kipótolt falazat. Az új falazás követi a futó és kötő sorok váltakozásából kialakult mintát, mely a középkori falazat esetében sok helyen nem érvényesül. A középkori falstruktúra egyenetlenségét jelzi, hogy a téglák méretbeli különbségeiből adódóan néhol az egymás feletti függőleges fúgák is egybeesnek, több helyen pedig egy-egy sor kettéválik a falfelület közepén.

Az épületet alkotó kötő- és felületképző anyagok tüzetesebb vizsgálatakor feltűnik a nyugati és a déli homlokzatot nagy felületben takaró vakolat igen finomszemű kvarchomok összetétele. A vakolóhabarcs két rétegben került a falra, a második réteget még az első száradása előtt vitték fel. Magas mésztartalmára utalnak a felület egészén, és a vakolatrétegek között jelenlévő mészkiválások. (5. ábra) Középkori habarcsból két, szemmel láthatóan eltérő típust különböztethetünk meg. A keleti oldalon jóval tömörebb, réteges, rózsaszínes anyaggal találkozunk, míg a torony többi részén ennél porózusabb, de nagy szilárdságú fehér habarcs van, amelyben nagyobb mészszemcsék is megfigyelhetők. A két eltérő összetételű kötőanyag jelenléte nem bizonyítja, hogy több építési periódussal van dolgunk, nem zárható ki egyidejű használatuk, és a téglák, valamint a vakolat esetében nem tapasztalhatunk hasonlóan megkülönböztethető eltéréseket. Az 1960-as évekbeli állagmegóvás cement alapú kötőanyaggal történt, mely bár az emlék tönkremenetelének megakadályozása szempontjából nem a legmegfelelőbb, ugyancsak finom szemcseszerkezetű, és nagyobb mészdarabokat is tartalmaz.

21 K. Németh, *A somolyi templomrom, 160.*

22 Guzsik Tamás: Tájolási rendellenességek a középkori templomépítészetben. *Építés – Építészettudomány* 7. (1975) 1-2. 91.; Guzsik Tamás: A középkori keresztény templomok keleteléséről. In: *Meteor csillagászati évkönyv 1997.* Szerk.: Holl András, Mizsér Attila, Taracsák Gábor. Magyar Csillagászati Egyesület, Budapest 1996. 180–191.

23 Guzsik, *A középkori keresztény templomok keleteléséről*, 181.

24 Guzsik, *A középkori keresztény templomok keleteléséről, 182.*

25 Guzsik, *A középkori keresztény templomok keleteléséről, 183.*

26 A Gergely-naptár és a Julián-naptár közti eltérések figyelembevételével a keresett dátumokig vissza lehet számolni az adott területre jellemző keletszög ismeretében. A napfordulók következtében egy évben kétszer kel a nap ugyanolyan szögben.

27 K. Németh, *A somolyi templomrom*, 164.

28 Dr. Török Ákos szemrevételezéses vizsgálata alapján

05 Mészkiválások a középkori vakolaton
06 A rom felső részének lyukacsos textúrája a kifagyott téglák miatt

A középkori falazatot alkotó magas lösztartalmú téglák között sok az eltérő, egyenetlen színű és felületű, vagy túlégetett darab, amely arra utal, hogy a téglákat igen kezdetleges technikával égethették ki. Elmondható azonban, hogy a téglák gyengébb minősége mellett a középkori romon nagy szakértelemmel kikevert habarcsot és vakolatréteget találhatunk. Ezt bizonyítja a rom pusztulásának folyamata is: néhol a téglák már kifagytak, viszont a habarcs teljes egészében megmaradt, így alakult ki a mai, kissé lyukacsos falfelület, már az állagmegóvást megelőző időkben.[29] (6. ábra)

3.3. Pusztulás nyomai

Az építéstörténetre és a pusztulástörténetre vonatkozóan értékes adatok nyerhetők a repedésekből, amelyekből számos található a torony egészén. Legtöbbjüket az 1960-as évekbeli állagmegóvás alkalmával cementhabarccsal és téglákkal kitöltötték, lezárták. Ezek sokat elárulhatnak a falak utólagos mozgásáról. Egyenetlen süllyedésre utaló repedésvonalak találhatók az északnyugati sarok mentén. A nyugati oldalon ez a vonal a lőrésszerű ablaktól a pillér tetejéig fut, míg az északi homlokzaton jóval határozottabb, vonala a pillér mentén hosszan nyomon követhető a fal külső, és belső részén egyaránt. A falsaroktól kifelé terjed, ezért megállapítható, hogy ez az épületrész kifelé dől. (7–8. ábra)

Valószínűleg a torony északi oldala volt kitéve nagyobb mértékben mozgásoknak, ugyanis az északkeleti sarok nagy része pótlásra szorult az állagmegóvás során. Vakolat hiányában kisebb repedések jól látszanak még a keleti homlokzaton, melyek ugyancsak kisebb mozgások, és fagykár következményei lehetnek. (10. ábra)

3.4. A toronyalj

A toronyalj a templom bejárati előteréül szolgálhatott. Nyugati bejárata 1,15 méter széles, felső lezárása szokatlan, lekerekített háromszög alakú, ugyanakkor nincs jel korábbi, ettől eltérő nyíláskeretezésre. (7. ábra) Ez a nyílásáthidalási forma a magyar középkori formakincstől idegennek mondható, ezért alkalmazását lokális jelenségként értelmezhetjük. Az északi és déli bejárati nyílás csúcsíves. Az északi nyílás felső része a 60-as években került visszaépítésre, míg a déli tejes egészében eredeti. (8–9. ábra) A legtöbb kár a keleti nyílást érte, mely a templom bejárataként funkcionálhatott. Mai formája az állagmegóváskor alakult ki, a munkálatok során semmilyen jel nem utalhatott eredeti alakjára, kiépítése kizárólag a további kiomlás megakadályozását szolgálta.[30] (10. ábra) Eredeti állapotában csak a déli oldala maradt meg.

A toronyalj valószínűleg boltozott felső lezárást kaphatott. Erre utalnak a torony mindegyik sarkában (kivéve az utólag helyreállított északkeletiben) megtalálható boltozati vállindítások maradványai. Ezek főként a déli és északi bejárat felső vonalában figyelhetők meg. A téglák jól látható módon a soroktól is eltérnek, valamint a többi toronyszinttől eltérően itt nem találunk födémszerkezetre utaló gerendalyukakat. Ugyanebben a magasságban a falazat síkjában is beugrás látható. További, a boltozatról több információt sejtető részlet nem található a toronybelsőben. (11. ábra) Az eltérő bejárati magasságok, valamint a vállindításra utaló téglák falsíkkal azonos iránya miatt a toronyszinteket ábrázoló metszetrajzokon dongaboltozatot ábrázoltam. (20. ábra)

A toronyalj szűkössége, és valószínűsíthető boltozása kizárja annak lehetőségét, hogy a torony felsőbb szintjeire innen lehetett feljutni, megközelítésük sokkal inkább a templomhajóból történt.

3.5. A karzat és további szintek

A keleti oldalon az északi és a déli hajófal belső oldalán egy-egy, az állványlyukaknál jóval nagyobb bemélyedés figyelhető meg, feltételezhetően a karzatot tartó nagyobb gerendák fészkei lehettek.(19. ábra) Innen lehetett bejutni a torony első szintjére, a ma is látszó nyíláson keresztül. A karzat meglétét bizonyítja még a szokatlan, 4,7 méter magasságban lévő ablakrézsű maradványa a hosszház déli oldalának faltöredékén, melyet K. Németh András a romnál való közös helyszíni szemlénk során fedezett fel 2018-ban. (12. ábra) A falrészen vakolat nyomaival is találkozunk. Az ablak ma is látszó párkányvonala a karzatot tartó gerendafészkektől 112 centiméterre van, vagyis a parapet a karzat járószintjétől éppen elérhető magasságban lehetett. A fent említett gerendafészkek magasságában a keleti falsíkon nem látható egyéb szerkezetre utaló nyom, így feltételezhetően e mélyedésekben lévő gerendák, vagy esetlegesen konzolok tölthettek be tartószerkezeti szerepet.

29 H. Nándori Klára közlése alapján

30 H. Nándori Klára közlése alapján

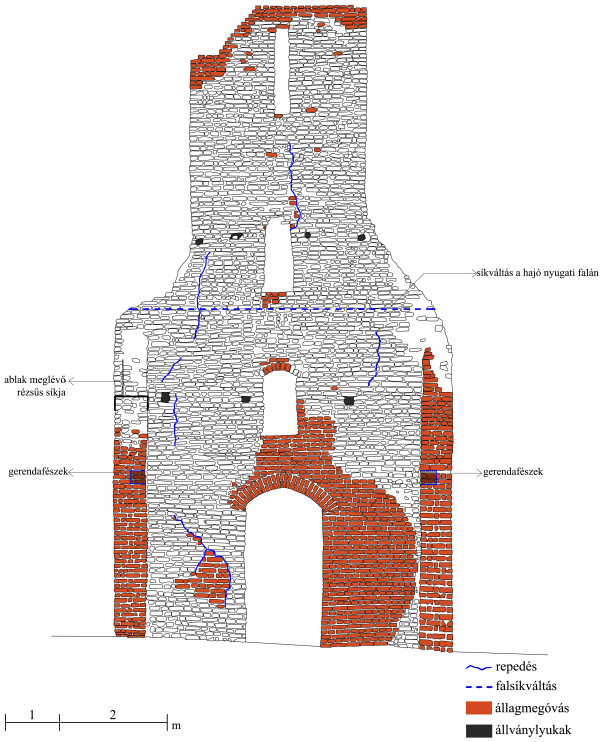

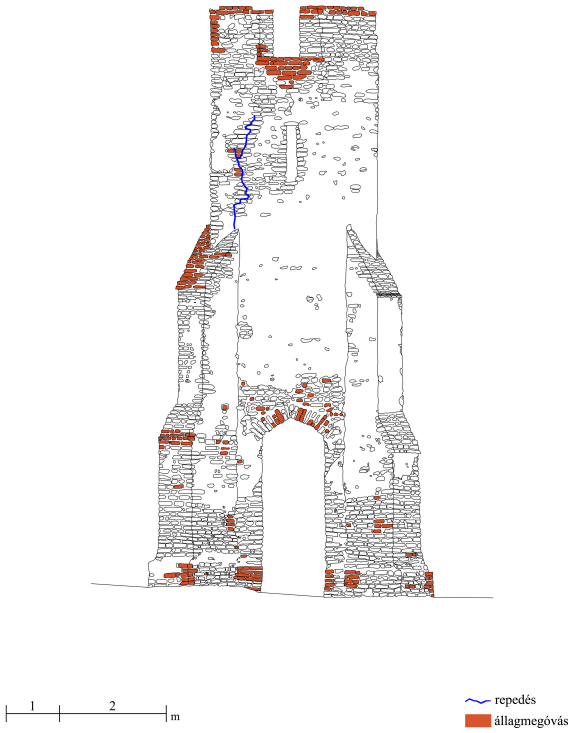

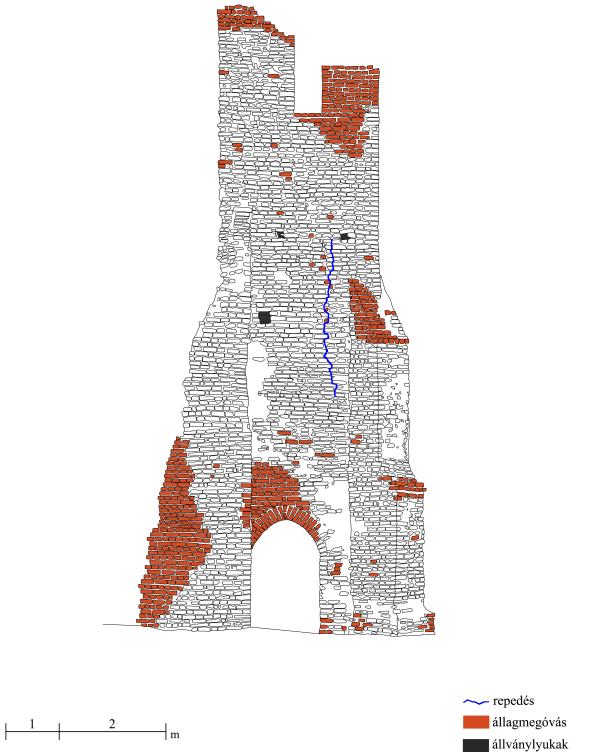

07 Nyugati homlokzat, 2017
08 Északi homlokzat, 2017
09 Déli homlokzat, 2017
10 Keleti homlokzat, 2017

11 Beugrás a déli fal belső oldalán
12 Ablakrézsű maradványa a hajó déli falának csonkján, a rézsű vonalának jelölésével

Mivel a régészeti kutatások nem terjedtek ki a rom e részére, így karzattartó oszlopok megléte vagy hiánya nem bizonyított.

A torony második szintjén lévő nyílás ugyancsak bejárat volt, amely javarészt középkori állapotában maradt fenn. Az oldalában középen kirajzolódó mély bevágás ajtószerkezetet foglalhatott magába, mely a padlástérbe vezetett. (13. ábra) A padlástér kapcsán felmerül a hosszház fedésének kérdése. A templomhajó maradványain sem a falsarkokban, sem a nyugati falon boltozásra utaló jelekkel nem találkozunk, így valószínűsíthető a síkmennyezetes megoldás. Ezt támasztja alá az is, hogy a torony első és második szintjén lévő nyílás között a fal teljes szélességében síkugrás figyelhető meg, ami egy lehetséges egykori födémet fogadhatott. (10. ábra) E fölött a falazat felszínének minősége is megváltozik, elszíneződik, elmohosodik.

Az említett szinteknek megfeleltethető magasságban, a toronybelsőben szintén megtalálhatjuk a gerendafészkeket, de ezek mellett állványlyukakkal is találkozunk, és több helyen falsíkváltások is megfigyelhetők, amik az egykori födémekre utalnak. A belső vakolat több felületen megmaradt. (14. ábra)

3.6. Ablakok, és a torony felső lezárása

A hajó már említett déli ablaka mellett a toronyban többféle ablaknyílás is megtalálható. A nyugati homlokzat első szintjén lévő lőrésszerű ablak belső oldala rézsűs, szemöldökvonalában feltehetőleg eredeti, középkori fa gerendával találkozhatunk. Eredetiségére utal a középkori falba épített helyzete, és hogy az ablakot és környezetét az államegóvás nem érintette. (15. ábra)

A torony legfelső részének mind a négy oldalán egy-egy ablaknyílás látható. A torony falkoronája végig két–három sornyi új falazással került lezárásra az államegóvás során. A legmagasabban a keleti fal maradt meg eredeti formájában, ahol még az ablaknyílás íves lezárása is középkori téglákból áll. Mivel az ív után már az államegóvás téglasorai következnek, bizonytalan, hogy ez a rész valóban eredetinek mondható-e, vagy utólagos visszaépítés eredménye, erre a részletre vonatkozó adatok nem kerültek elő. (16. ábra)

Az északi, déli és nyugati oldalon csak a legfelső ablak fele maradt meg. Ezen a szinten három különböző típusú ablakot találunk. Mind a négy rézsűs, viszont míg a keleti és északi ablak esetében a rézsű a belső oldalon található, addig a nyugati, és déli ablak külső oldala rézsűs. A nyugati és a déli ablakmaradvány hasonló geometriával rendelkezik, míg a másik kettő eltérő formájú. Az északi és a déli ablak nem a falszakasz közepén helyezkedik el, mindkettő nyugat felé tolódik. (17–18. ábra)

13 Vájat a keleti oldali nyílásban
14 Légi felvétel a toronybelsőről

15 A torony nyugati ablakának védett helyen fennmaradt eredeti fa áthidalója
16 A torony legfelső keleti ablak belülről

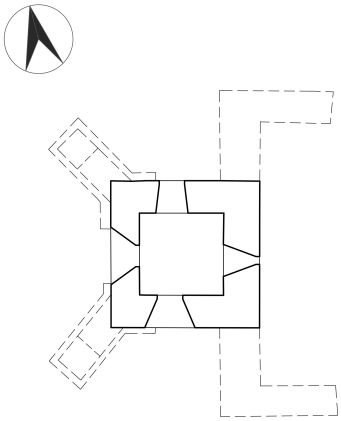

17 A rom felülről
18 A torony harmadik emeletének alaprajza az eltérő geometriájú ablakokkal, 2018.

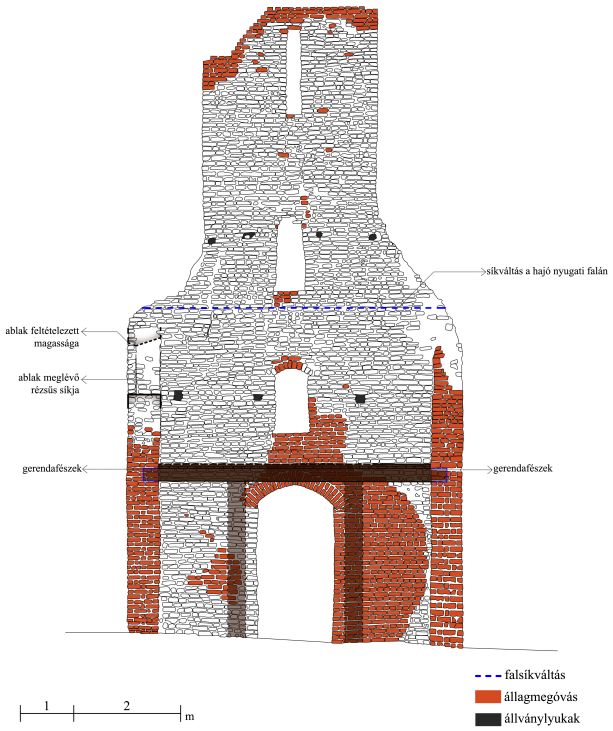

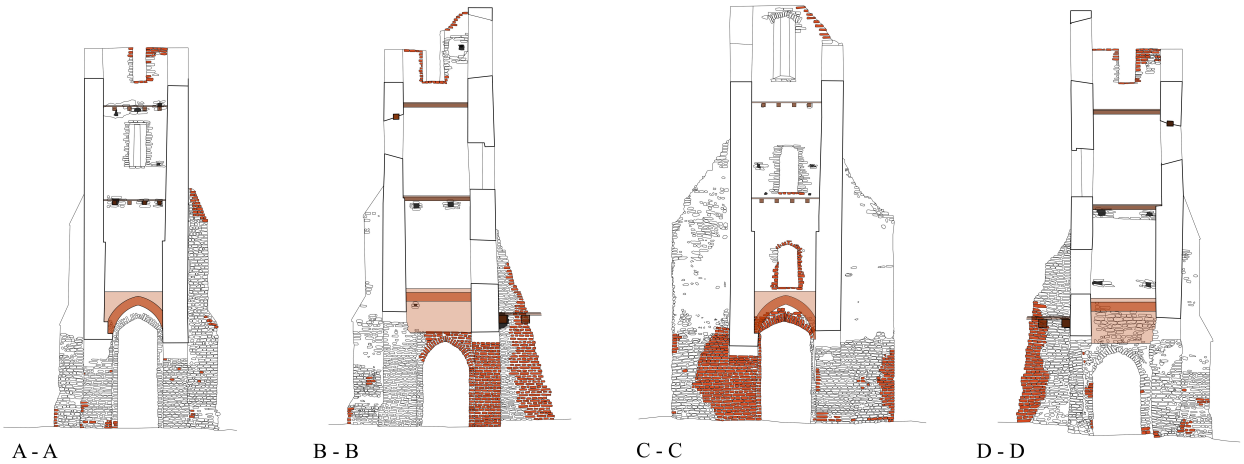

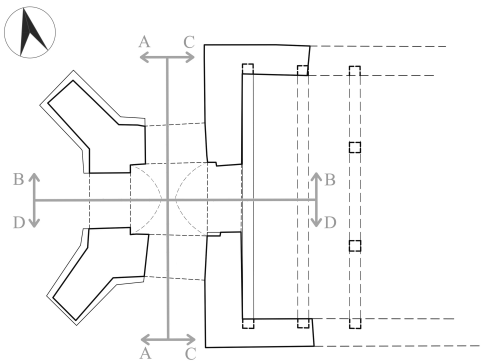

19 A nyugati karzat elméleti rekonstrukciója
20 A toronybelső elméleti rekonstrukciója

4. A TORONY ELMÉLETI REKONSTRUKCIÓJA

A templom fennmaradt elemeinek vizsgálata alapján megkísérelhetjük rekonstruálni a torony egykori szintjeit, illetve a torony és a templomhajó kapcsolatát. A vizsgált jelek többek között utalnak a toronybelső szintjeinek elhelyezkedésére. Ezek elérése a hosszházból, a karzat szintjéről volt lehetséges, amit az ebben a magasságban lévő, toronyba vezető nyílás is bizonyít. A torony második szintjéről lehetett bejutni a hosszház tetőterébe, a keleti oldalon látszó nyíláson keresztül. A legfelső gerendafészek-sor és a fölötte lévő, részben megmaradt ablakok arról árulkodnak, hogy a torony háromszintes volt. (19–20. ábra) A hosszházra és a szentélyre vonatkozóan nem áll rendelkezésünkre elég adat elméleti rekonstrukciós elképzelésekhez. Az ásatások eredményeként kijelenthetjük, hogy a templom sokszögű szentélyzáródású volt, a nyolcszög három oldalával záródott.[31] Ablakai üvegezettek voltak,[32] pozíciójukról, méreteikről, arányaikról és formájukról azonban – a karzatnál lévőt kivéve – nem rendelkezünk több információval.

5. ÖSSZEGZÉS

A rom egészének vizsgálata rámutat a templom egykori használatának módjára. A korabeli épület teljes egészében való megjelenítéséhez eredményeink azonban önmagukban nem szolgálnak minden információval. Hasonló korú, és azonos közegből, vagy területről származó templomok megfigyelésével együtt, és ezen adatok összevetésével közelebbi képet kapunk a középkori templom egészéről.

A megfigyelések során született eredmények nemcsak a rekonstrukció szempontjából tekinthetők fontosnak. Hazánk területén igen kevés, de annál értékesebb középkori emlék van. Ezek állapota az idő előrehaladtával romlik, így folyamatos odafigyelést igényelnek. Munkámmal szeretném felhívni a figyelmet a somolyi, és más, hasonló helyzetű romokban rejlő értékekre.

6. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Dolgozatom a BME Építészmérnöki Kar 2017. évi Tudományos Diákköri Konferenciájára készült, az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék műszaki szekciójában. Köszönettel tartozom témavezetőimnek, Daragó László DLA-nak és Fehér Krisztinának, hogy tanácsaikkal támogattak előrehaladásomban, valamint Dr. K. Németh Andrásnak, Rácz Miklósnak és Gulyás Róbertnek hogy rendelkezésemre bocsájtott minden eddigi kutatási anyagot a romról, és végigkövette, segítette munkámat. Megköszönöm Dr. Török Ákosnak, hogy a rom eredeti építő-és kötőanyagainak szemrevételezéses vizsgálata révén fontos ismeretekkel gazdagította tanulmányomat, és H. Nándori Klárának az államegóvással, akkori állapotokkal kapcsolatos információkat.

31 K. Németh, *A somolyi templomrom,* 160.
32 K. Németh, *A somolyi templomrom,* 160. Az 1999-es ásatáskor középkori ablaküveg darabokat is találtak.

BIBLIOGRÁFIA

Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III.* 1897.

Daragó László: *Románkori templomok Burgundiában. Műemléki felmérések a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén, 2008–2014.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2015.

Dávid Géza: Tamási és környéke az oszmán hódítás idején In: *Tanulmányok Tamási történetéből*, Szerk. Torma István. Könnyű László Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény és Tamási Helytörténeti Alapítvány, Tamási 2015. 185–212.

Gaál Attila – Kőhegyi Mihály: Tolna megye Pesthy Frigyes helynévtárában III. In: *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 6-7. sz. 1977. 279–360.

Guzsik Tamás: Tájolási rendellenességek a középkori templomépítészetben. *Építés – Építészettudomány* 7. évf. (1975) 1-2. sz. 91–104.

Guzsik Tamás: A középkori keresztény templomok keleteléséről. In: *Meteor csillagászati évkönyv* 1997
Szerk. Holl András, Mizsér Attila, Taracsák Gábor. Magyar Csillagászati Egyesület, Budapest 1996. 180–191.

Halmos Balázs – Marótzy Katalin: *Műemlék, rajz, kutatás.* BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2015.

Halmos Balázs – Marótzy Katalin: Az alakhű felmérés módszerének adaptációi. *Architectura Hungariae* 10. évf. (2011) 2. sz.
http://arch.eptort.bme.hu/arch_old/hu/fooldal?id=26 [megtekintve: 2018. december 12.]

K. Németh András: A somolyi templomrom. In: Gaál Attila (szerk.) *Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve 22.* Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd 2000. 155–176.

Krähling János – Fekete J. Csaba – Halmos Balázs: A fertődi Marionettszínház új értelmezése – az épületkutatás („Bauforschung") és alakhű felmérés mint kutatási módszer alkalmazásával. *Építés – Építészettudomány* 34. évf. (2006) 1–2. sz. 5–55.

Papp István: *A tamási járás évszázadai.* Szerk. Torma István. Tamási 2000.

Szakály Ferenc: Források Tolna megye XVII. századi történetéhez V.
In: *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 4–5. sz. 1975. 259–295.

Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, ltsz. 98–73., 1973.

Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár, ltsz. 611–2000., 2000.

ÁBRÁK FORRÁSA

01 Zslebics György felvétele
02 Wosinsky Mór Megyei Múzeum Régészeti Adattár. 611–2000.
03 Képeslap kivágat, K. Németh András birtokában
04 Szerző rajzai, ponthalmaz: Fehér Krisztina segítségével, 2017
05–20 Szerző felvételei, felmérési rajzai. 2017–2018.

ZSLEBICS JUDIT

Építészmérnök hallgató a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karán.
E-mail:juditzslebics@gmail.com

REGÖLY-SOMOLY – THE HIDING PAST OF A RUINED CHURCH

The Gothic church ruins of the one-time village of Somoly is located in the fields of Regöly, along the road no. 65 near Tamási, in Tolna County. Nowadays, only the remains of its tower can be seen. The current study contains the summary of a research of the ruin. The methods that were applied, are non-destructive and recline on a computer-aided total-station survey of high accuracy and on-site examinations. The application of these techniques along with theoretic and preliminary information provide the basis of a coherent documentation of data about the current status of the building. In 1999, during archaeological excavations, the octagonal apse with buttresses was discovered. The full length of the church is 17 meters, and the orientation of the apse is 75° from North to East. According to the examination of the wall texture, high-quality mortar was used, however the material of the bricks that contains yellow soil is less enduring. In 1962, conservations were carried out on the tower. Although the restorers used bricks, the new parts can be easily distinguished from the medieval structure. In order to prevent further deterioration, the top of the tower walls were covered with a layer of new brick and cement mortar. The North-eastern corner which was in a critical condition was completed. Several traces of wooden structure can be found all around the ruins. According to their position, three upper levels of the tower can be distinguished. The first could be reached from the Western gallery of the nave. The ground floor of the tower had three entrances. It could serve as a kind of Western porch front of the portal of the nave. Thanks to the detailed true-to-form survey of the entire wall texture, the theoretical reconstruction of the Western parts of the one-time parish church can be imagined.
Keywords: medieval period · ruined church · true-to-form survey · non-destructive method · orientation